

4. DOTVÁŘENÍ ZEMSKÉHO POVRCHU

Vnější přírodní činitelé: rozrušují, dotvářejí a zarovnávají zemský povrch.

Zvětrávání: rozpad původní horniny vlivem vnějších přírodních činitelů, vznikají zvětraliny.

Působení vody:

– **působení dešťové vody:** slabě kyselý déšť proniká do hornin, ty ztrácejí pevnost, drolí se a rozpadají;

– **působení tekoucí vody:**

koryto: žlab, kterým protéká voda řeky nebo potoka, vytvářejí sníženiny (říční údolí);

tok řeky: horní tok (prudká voda, která hýbe kameny, přenáší je);

střední tok (voda není tak prudká, dochází k přenosu drobného materiálu);

dolní tok (voda teče pomalu, vytváří zákruty, ukládá nasbíraný materiál a vytváří naplaveniny);

delta: náplavová rovina při ústí řek, která má tvar trojúhelníku (ne všechny řeky ústí do moře deltou);

kaňony: řekou vytvořené dlouhé a hluboké zářezy a údolí ve tvaru V;

půdní sesuv: vodou nasáklá půdní masa, která se dá do pohybu;

– **působení zmrzlé vody:**

horské ledovce: působením deště rostou, plazí se dolů údolím, unáší balvany, kusy skal a obrušují zemský povrch (vytvářejí tak údolí ve tvaru U).

Působení větru:

– vítr unáší materiál, obrušuje skály, kameny, ukládá materiál, vznikají přesypy, duny;

– **půdní eroze:** nežádoucí vysušování povrchu větrem;

– **větrolamy:** zabraňují vysušování a odnosu půdy.

Působení teploty:

– teplem se horniny roztahují, chladem smršťují;

– působením vysoké teploty může kámen nebo část skály puknout;

– skála se dál kolem pukliny drolí.

Působení rostlin:

– kořeny pronikají do puklin a svým růstem je rozrušují;

– kořeny půdu zpevňují a brání odnosu.

Působení člověka:

– člověk svou činností přetváří zemský povrch.

5. TVARY ZEMSKÉHO POVRCHU

Členění zemského povrchu:

Vertikální (výšková) členitost: podle výškových rozdílů v krajině a rozdílů nadmořských výšek;

– **členění povrchu podle nadmořské výšky:** **nížiny** (nadmořská výška od 0 do 200 m n. m.);

vysočiny (nadmořská výška nad 200 m n. m.);

– **členění povrchu podle rozdílů nadmořských výšek** (nejvyššího a nejnižšího bodu v krajině), tzv. **relativní výškové členitosti:** **roviny** (výškový rozdíl do 30 m);

pahorkatiny (výškový rozdíl do 150 m);

vrchoviny (výškový rozdíl do 300 m);

hornatiny (výškový rozdíl do 600 m);

velehornatiny (výškový rozdíl více jak 600 m).

Horizontální (povrchová) členitost: podle členitosti pobřeží pevniny. Čím více má pobřeží ostrovů, poloostrovů, zálivů, průlivů, průplavů, souostroví apod., tím více je členitější.

Dno světového oceánu:

– **pevninský šelf:** tvořen pevninskou kůrou, moře sahá do hloubky 200 m;

– **pevninský svah:** dno moře začíná prudce klesat až do hloubky 3 000 m;

– **oceánské pánve:** rozlehlé oblasti pokryté mořskými usazeninami v hloubce 5 000 m, ploché dno;

– **středoocéánské hřbety:** nejdelší pohoří naší planety, vznikají v místech rozpinání oceánské dna;

– **hlubokooceánské příkopy:** protáhlé sníženiny zařízlé do oceánské dna (nejhlubší je Mariánský příkop).